

Miejsce sieci Natura 2000 w europejskiej ochronie przyrody

Małgorzata Makomaska-Juchiewicz i Stanisław Tworek

*Instytut Ochrony Przyrody PAN, Al. Mickiewicza 33, 31-120 Kraków, e-mail:
juchiewicz@iop.krakow.pl; tworek@iop.krakow.pl*

Jednym z najważniejszych aktualnie zadań krajów członkowskich Unii Europejskiej w ochronie przyrody, narzuconym przez dyrektywę 92/43/EWG o ochronie siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory (Council Directive 92/43/EEC...), zwaną Dyrektywą Siedliskową, jest utworzenie Europejskiej Sieci Ekologicznej **Natura 2000**. Zadanie to dotyczy również krajów akcesyjnych, w tym Polski (Liro i in. 2002). Sieć ma, w założeniu, pełnić kluczową rolę w ochronie różnorodności biologicznej terytorium Wspólnoty poprzez zabezpieczenie zagrożonych rodzajów siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk zagrożonych i rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Tworzenie sieci jest jak najbardziej zgodne z decyzją powziętą na spotkaniu Rady Europy w Goeteborgu w czerwcu 2001 r. o powstrzymaniu erozji bioróżnorodności krajów członkowskich do roku 2010.

Wobec mnogości międzynarodowych umów, programów i inicjatyw w zakresie ochrony przyrody powstaje pytanie o miejsce, jakie wśród nich zajmuje Natura 2000. Czym różni się od innych sieci ekologicznych, tworzonych w ostatnich dekadach? Czy nie jest tylko dublowaniem krajowych systemów obszarów chronionych? Jakie są jej korzenie i podstawy prawne?

Dyrektywy Unii Europejskiej jako podstawy prawne sieci Natura 2000

Polska stanie się wkrótce członkiem Unii Europejskiej i obowiązywać ją będą odpowiednie uregulowania prawne dotyczące ochrony przyrody (ochrony różnorodności biologicznej)¹. Podstawy prawne ochrony przyrody w krajach europejskich stwarza ustawodawstwo krajowe, mając podbudowę w międzynarodowych konwencjach i porozumieniach (ryc. 1). W przypadku krajów Unii Europejskiej dochodzi jeszcze jeden element: akty prawne, stanowiące zalecenia, uchwały, rozporządzenia, decyzje i dyrektywy Komisji Europejskiej. Dyrektywy stanowią główne narzędzie polityki ekologicznej UE. Nakreślają one pewne cele przed państwami członkowskimi, nie przesądzając przy tym, w jaki sposób te cele mają być realizowane. Państwa członkowskie wprowadzają w życie dyrektywy unijne poprzez ustawy lub inne akty normatywne.

Ryc. 1. Podstawy prawne sieci Natura 2000.

Do podstawowych aktów prawnych UE w zakresie ochrony przyrody należą: dyrektywa 79/409/EWG w sprawie ochrony dzikich ptaków (Council Directive 79/409/EEC...), zwana Dyrektywą Ptasią, i wspomniana już Dyrektywa Siedliskowa. Są to obecnie najważniejsze instrumenty prawne służące utrzymaniu różnorodności biologicznej państw członkowskich Unii poprzez ochronę najcenniejszych typów siedlisk przyrodniczych oraz gatunków zwierząt i roślin na ich terytorium. Kraje członkowskie UE najpierw podjęły współpracę w odnie-

¹ Ostatnio terminy te traktowane są niemal jak synonimy, zwłaszcza w krajach anglosaskich.

sieniu do ptaków. Z uwagi na ich dużą mobilność i sezonowe wędrówki, wcześniej dostrzeżono konieczność skoordynowania międzynarodowych działań na rzecz ich ochrony. Ponadto, znajomość tej grupy zwierząt jest w większości krajów tradycyjnie bardzo dobra. Wiele rozwiązań przyjętych w Dyrektywie Ptasiej wykorzystano później przy opracowywaniu Dyrektywy Siedliskowej.

Dyrektywa Ptasia

Dyrektywa Ptasia ma na celu ochronę i zachowanie populacji ptaków naturalnie występujących w stanie dzikim, prawne uregulowanie zasad handlu ptakami, ograniczenie pozyskiwania ptaków łownych oraz przeciwdziałanie niedopuszczalnym metodom ich chwywania i zabijania. Dla osiągnięcia tych celów kraje członkowskie zobowiązane są podejmować stosowne działania legislacyjne, ochronne, kontrolne i monitoringowe.

Na Dyrektywę Ptasią składa się 19 artykułów i 5 załączników, które określają metody jej realizacji. Zgodnie z artykułem 1 postanowienia Dyrektywy dotyczą ochrony wszystkich gatunków ptaków naturalnie występujących w stanie dzikim na terytorium europejskim krajów UE, a także ich jaj, gniazd i siedlisk; Dyrektywa ustala zasady ochrony i gospodarowania ich populacjami oraz pozyskiwania. W celu utrzymania populacji tych ptaków kraje członkowskie UE muszą podejmować niezbędne działania, zgodne z zasadami zrównoważonego gospodarowania (art. 2), w tym:

- tworzyć obszary chronione, utrzymywać siedliska ptaków i odpowiednio nimi gospodarować oraz odtwarzać zniszczone biotopy (art. 3 i 4);
- uregulować handel ptakami (art. 6);
- uregulować zasady eksploatacji populacji ptaków łownych (art. 7 i 8).

Zgodnie z artykułem 5 obowiązkiem krajów członkowskich jest stworzenie systemu ochrony wszystkich gatunków ptaków, których Dyrektywa dotyczy, zabraniającego w szczególności:

- umyślnego zabijania lub chwywania tych ptaków jakąkolwiek metodą;
- umyślnego niszczenia lub uszkodzenia ich jaj i gniazd lub usuwania tych gniazd, zbierania jaj tych ptaków w naturalnych siedliskach oraz zatrzymywania jaj, nawet jeśli są puste;
- umyślnego płoszenia tych ptaków, zwłaszcza w okresie lęgowym i wyprawiania młodych, w takim zakresie, w jakim płoszenie to miałyby znaczenie ze względu na cele Dyrektywy;
- przetrzymywania ptaków należących do gatunków objętych zakazem polowania lub chwywania.

Pozostałe artykuły Dyrektywy Ptasiej dotyczą m.in. derogacji od jej postanowień (art. 9), introdukcji gatunków (art. 11), prowadzenia sprawozdawczości o postę-

pach we wdrażaniu postanowień Dyrektywy w krajach członkowskich (art. 12), zasad i procedury wprowadzania zmian do Dyrektywy, czyli dostosowywania jej do postępu naukowego i technicznego (art. 15-17). Obecny kształt Dyrektywie Ptasiej nadały poprawki wprowadzone w latach 1991 i 1994 (dyrektywy 91/244/EWG i 94/24/WE).

Spośród pięciu załączników Dyrektywy Ptasiej bezpośredni związek z siecią Natura 2000 ma załącznik I obejmujący listę 181 gatunków o znaczeniu europejskim, w stosunku do których muszą być podjęte szczególne działania, obejmujące ochronę ich siedlisk. Tylko taka ochrona może zapewnić im przetrwanie i pomyślny rozród w miejscach ich występowania. Są to gatunki ginące lub zagrożone ze względu na zmiany zachodzące w ich siedliskach, gatunki rzadkie oraz inne gatunki wymagające ochrony ze względu na charakter ich siedlisk. Załącznik II składa się z dwóch części. Część II/1 obejmuje listę gatunków, na które można polować na terenie państw Wspólnoty, a część II/2 gatunki, na które można polować na mocy prawa krajowego (uzgodniona odrębnym dokumentem). Załącznik III wymienia gatunki, które mogą być przedmiotem handlu. Część III/1 dotyczy gatunków ptaków, które mogą być sprzedawane, transportowane, przetrzymywane w celach handlowych, o ile zostały legalnie pozyskane w krajach członkowskich. Część III/2 odnosi się do ustawodawstwa krajowego i określa, które gatunki ptaków mogą być przedmiotem handlu w danym kraju, o ile zostały pozyskane zgodnie z prawem. Załącznik IV obejmuje listę nieakceptowanych sposobów polowania, polegających na nieselektywnym wyłapywaniu lub zabijaniu ptaków, a w konsekwencji powodujących lokalne wymieranie gatunków. Załącznik V zawiera listę proponowanych badań i prac, które umożliwiłyby podjęcie właściwych środków ochrony.

Załączniki Dyrektywy Ptasiej obejmują w sumie 287 gatunków i podgatunków ptaków² (w tym załącznik I – 181 gatunków), reprezentujących wszystkie regiony biogeograficzne Europy. W Polsce notuje się występowanie 124 gatunków z załącznika I³. Dla gatunków ptaków wymienionych w załączniku I, kraje członkowskie zobowiązane są do wytypowania tzw. Obszarów Specjalnej Ochrony (OSO) (*Special Protection Areas, SPAs*), z uwzględnieniem wymagań ochrony tych gatunków (art. 4.1). Mają to być zarówno obszary lądowe jak i morskie. Podobne działania kraje powinny podjąć w odniesieniu do regularnie występujących wędrownych gatunków ptaków, nie wymienionych w załączniku I, wskazując jako OSO zasługujące na ochronę tereny lęgowe, zimowiska i miejsca za-

² Obecnie liczba ta jest większa na skutek przyjęcia propozycji krajów kandydujących do UE, zgodnie z Traktatem Akcesyjnym.

³ Por. rozdział Gromadzka J., Gromadzki M. – *Kryteria waloryzacji Obszarów Specjalnej Ochrony*.

trzymywania się wzdłuż tras wędrówek tych ptaków (art. 4.2). W odniesieniu do OSO kraje członkowskie zobowiązane są do podejmowania odpowiednich działań w celu uniknięcia pogarszania się stanu siedlisk ptaków lub jakichkolwiek zaburzeń środowiska, które mogłyby mieć wpływ na ptaki⁴.

Dyrektywa Siedliskowa

Celem Dyrektywy Siedliskowej jest utrzymanie różnorodności biologicznej w obrębie europejskiego terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej poprzez zabezpieczenie rodzajów siedlisk zagrożonych i/lub reprezentatywnych dla wyróżnionych regionów biogeograficznych (w Europie wyróżniono ich dotychczas 8) oraz zabezpieczenie egzystencji roślin i zwierząt, uważanych za zagrożone i rzadkie na terenie Wspólnoty. Osiągnięcie tego celu ma umożliwić:

- utworzenie sieci Natura 2000 dla ochrony typów siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków;
- utworzenie ogólnego systemu ochrony gatunków, za wyjątkiem ptaków, których ochronę reguluje Dyrektywa Ptasia.

Na Dyrektywę Siedliskową składają się 24 artykuły i 6 załączników, precyzujące zakres i metody jej realizacji. Część z nich dotyczy sieci Natura 2000 (artykuły 3-11; zał. I, II i III), a część systemu ochrony gatunków (artykuły 12-16 i 22; zał. IV, V i VI). Sieć NATURA 2000 będzie stanowić spójny funkcjonalnie system obszarów chronionych na całym terytorium Wspólnoty Europejskiej. W skład sieci mają wchodzić:

- Obszary Specjalnej Ochrony (OSO) (*Special Protection Areas, SPAs*), wskazane zgodnie z zaleceniami Dyrektywy Ptasiej;
- Specjalne Obszary Ochrony (SOO) (*Special Areas of Conservation, SACs*), wyznaczone zgodnie z zapisami Dyrektywy Siedliskowej.

Specjalne Obszary Ochrony to obszary ważne dla zachowania lub odtworzenia określonych rodzajów siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków (art. 3 DS). Rodzaje siedlisk, wymagające tworzenia SOO, wymienione są w załączniku I, a gatunki w załączniku II Dyrektywy Siedliskowej. Niektóre z tych rodzajów siedlisk i gatunków zostały wyróżnione jako priorytetowe. Oznacza to, że za ich ochronę Wspólnota ponosi szczególną odpowiedzialność. Kryteria selekcji tych obszarów określa załącznik III⁵. Aktualny kształt załącznikom I i II nadała dyrek-

⁴ Por. rozdział Gromadzka J., Gromadzki M. – *Dlaczego w systemie Natura 2000 ptaki potraktowano osobno?*

⁵ Por. rozdział Makomaska-Juchiewicz M., Tworek S., Cierlik G. – *O kryteriach typowania Specjalnych Obszarów Ochrony.*

tywa 97/62/WE, przystosowująca do rozwoju technicznego i naukowego dyrektywę 92/43/EWG; wprowadzono pewne zmiany, m.in. nowe kody Natura 2000 określające rodzaje siedlisk przyrodniczych. Zgodnie z art. 3 DS wkład każdego kraju członkowskiego w budowę sieci obszarów Natura 2000 powinien być proporcjonalny do krajowych zasobów rodzajów siedlisk i gatunków wymienionych w załącznikach I i II Dyrektywy.

Dyrektywa Siedliskowa, uwzględniając zapisy Dyrektywy Ptasiej, zobowiązuje państwa członkowskie UE do następujących działań w odniesieniu do sieci Natura 2000:

- wskazania, w oparciu o przyjęte kryteria, Obszarów Specjalnej Ochrony;
- wyznaczenia, zgodnie z kryteriami wymienionymi w załączniku III, obszarów o znaczeniu wspólnotowym (OZW), a następnie objęcie ich ochroną jako Specjalne Obszary Ochrony (SOO) (art. 4 ust. 1);
- określenia, dla desygnowanych SOO i OSO, koniecznych działań ochronnych obejmujących, w razie potrzeby, odpowiednie plany ochrony (samodzielne lub zintegrowane z innymi planami), uwzględniające uwarunkowania społeczne i gospodarcze występujące na danym obszarze oraz w jego otoczeniu (art. 6 ust. 1);
- podejmowania odpowiednich działań w celu uniknięcia pogorszenia stanu rodzajów siedlisk z załącznika I DS i siedlisk gatunków z załącznika II na terenie Specjalnych Obszarów Ochrony, a także płoszenia gatunków z załącznika II, dla których dany obszar powołano; to samo dotyczy gatunków ptaków i ich siedlisk na Obszarach Specjalnej Ochrony;
- oceniania skutków oddziaływania wszelkich planów lub przedsięwzięć, które mogą w istotny sposób zagrozić walorom przyrodniczym elementom sieci Natura 2000 (art. 6 ust. 3 i 4);
- monitorowania stanu ochrony siedlisk przyrodniczych i populacji gatunków na tych obszarach (art. 11);
- prowadzenia sprawozdawczości, obejmującej ocenę postępów we wdrażaniu dyrektyw Siedliskowej i Ptasiej, oraz dokonywania oceny skuteczności stosowania krajowych przepisów (art. 17).

Generalnie, sposób ochrony elementów sieci pozostawia się w gestii danego państwa członkowskiego. Istotny jest efekt, czyli utrzymanie typów siedlisk i populacji gatunków, dla których wyznaczono te obszary, w tzw. właściwym stanie ochrony⁶. Dyrektywa zaleca również państwom członkowskim, aby zapewniły ekologiczną spójność sieci Natura 2000 poprzez ochronę elementów krajobrazu

⁶ Por. rozdział *Makomaska-Juchiewicz M., Perzanowska J., Tworek S. – Zasady ochrony obszarów Natura 2000.*

ważnych dla migracji, rozprzestrzeniania się i wymiany genetycznej dziko żyjących gatunków – korytarzy ekologicznych (art. 10).

Ogólne ramy prawnego systemu ochrony gatunków (za wyjątkiem ptaków) na terytorium Unii Europejskiej nakreślają postanowienia artykułów 12–16 i 22 Dyrektywy Siedliskowej oraz te postanowienia, które odnoszą się do ochrony siedlisk gatunków wymienionych w załączniku II w ramach sieci Natura 2000. Zgodnie z artykułami 12 i 13 ustanowiona zostaje ochrona ścisła dla gatunków wymienionych w załączniku IV, a artykuł 22a nakłada na państwa członkowskie dodatkowo obowiązek rozważenia możliwości restytucji gatunków z tej listy. Określone zostają środki, które państwa członkowskie powinny podjąć dla utrzymania właściwego stanu ochrony gatunków pozyskiwanych ze stanu dzikiego, a wymienionych w załączniku V (art. 14), a także zasady, metody i środki pozyskiwania, odławiania i transportu tych gatunków (art. 15). W artykule 16 zdefiniowano, w jakich przypadkach kraje członkowskie mogą wystąpić o derogacje od postanowień artykułów 12–15.

Inne postanowienia Dyrektywy Siedliskowej dotyczą m.in. możliwości dofinansowania prac nad siecią Natura 2000 ze środków unijnych (art. 8), prowadzenia sprawozdawczości o postępach we wdrażaniu postanowień Dyrektywy w krajach członkowskich (art. 17), promowania badań naukowych i wymiany informacji między krajami członkowskimi (art. 18), zasad i procedury wprowadzania zmian do Dyrektywy, czyli dostosowywania jej do postępu naukowego i technicznego (art. 19), introdukcji obcych gatunków (art. 22b).

Międzynarodowe konwencje i inicjatywy ekologiczne a Natura 2000

Tworzenie nowoczesnych, międzynarodowych norm dotyczących ochrony przyrody rozpoczęto od przyjęcia w 1971 r. konwencji o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwłaszcza jako środowiska życia ptactwa wodnego (Konwencja Ramsarska). Od tego czasu powstało wiele międzynarodowych aktów prawnych mających konsekwencje dla ochrony przyrody i jej zasobów. Do najważniejszych z nich – oprócz wspomnianej Konwencji Ramsarskiej należą (w kolejności chronologicznej):

- Konwencja o ochronie światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego (Konwencja Paryska, 1972 r.);
- Konwencja w sprawie handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem (Konwencja Waszyngtońska, 1973 r.);
- Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego (Konwencja Helsińska, 1974 r., zrewidowana w 1992 r.);

- Konwencja o ochronie gatunków wędrownych dzikich zwierząt (Konwencja Bońska, 1979 r.);
- Konwencja o ochronie europejskiej dzikiej flory i fauny oraz siedlisk przyrodniczych (Konwencja Berneńska, 1979 r.);
- Konwencja o różnorodności biologicznej (Konwencja z Rio, 1992 r.).

Ostatnia z nich jest najbardziej generalna, bo odnosi się do ochrony całego bogactwa przyrodniczego Ziemi⁷. Trzy naczelne cele konwencji to: ochrona różnorodności biologicznej, zrównoważone wykorzystywanie i gospodarowanie jej elementami oraz sprawiedliwy podział korzyści wynikających z zasobów genetycznych, w tym odpowiedni dostęp do tych zasobów. Konwencja stanowi swego rodzaju parasol wobec innych konwencji i protokołów, mających wpisaną ochronę poszczególnych elementów zasobów biologicznych świata i stanowi kompleksowe ujęcie problemów i zadań w zakresie zachowania różnorodności biologicznej. Konwencja z Rio przyniosła zmianę jakościową w podejściu do problematyki ochrony środowiska przyrodniczego. Uznano w niej, że dla właściwej oceny zmian środowiskowych, jak i podejmowanych środków zaradczych, konieczne jest wzięcie pod uwagę wymogów rozwoju ekonomicznego i społecznego oraz że w krajach rozwijających się nie można oddzielić problematyki ochrony środowiska od kwestii ubóstwa.

W tym kontekście, utworzenie sieci Natura 2000, która ma odgrywać kluczową rolę w ochronie różnorodności biologicznej na terytorium UE, jest wypełnieniem zobowiązań Wspólnoty wobec społeczności międzynarodowej, nałożonych przez Konwencję o różnorodności biologicznej. Grunt prawny dla ochrony siedlisk oraz rzadkich i zagrożonych w Europie gatunków stworzyła natomiast Konwencja Berneńska⁸. Znalazło to odzwierciedlenie w Dyrektywie Siedliskowej, która jest dokładnym przełożeniem zadań wynikających z Konwencji Berneńskiej na prawodawstwo Unii Europejskiej (wówczas jeszcze Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej).

Wzrastająca świadomość zagrożeń dla przyrody i aktywność międzynarodowych organizacji na polu jej ochrony zaowocowały wieloma programami i inicjatywami (ryc. 2), będącymi częściowo narzędziami realizacji wspomnianych konwencji. Są wśród nich zarówno programy o charakterze regionalnym (np. Program dla Delt Dunaju, Deklaracja Alpejska, Deklaracja Karpacka, Zielone Płuca Europy, Program Ochrony Morza Bałtyckiego), jak i programy mające na celu ochronę cennych przyrodniczo obszarów w formie sieci o zasięgu ogólno-

⁷ Convention on Biological Diversity (CBD) (<http://www.biodiv.org/>).

⁸ Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats. 1979 Bern.

europejskim (Ostoje Ptaków – IBA⁹, Europejskie Ostoje Dyplomowe, Europejska Sieć Ekologiczna EECONET, EMERALD) i ogólnoswiatowym (Obszary Ramsar, Rezerwaty Biosfery, Obiekty Światowego Dziedzictwa). Inicjatywy te miały być wspomagane przez programy informacyjne, takie jak np. CORINE Biotos, którego zadaniem było utworzenie banku danych o wszystkich cennych przyrodniczo obszarach, ważnych dla ochrony zagrożonych i rzadkich gatunków oraz ich siedlisk. Wszystkie wspomniane sieci w jakimś stopniu pokrywają się. Pewne ich uporządkowanie ma się dokonać dzięki jednej z ostatnich inicjatyw – Paneuropejskiej Sieci Ekologicznej (PEEN). Jest ona narzędziem realizacji Paneuropejskiej Strategii Ochrony Różnorodności Biologicznej i Krajobrazowej, przyjętej w Sofii w 1995 r. podczas konferencji ministerialnej „Środowisko dla Europy” (PEBLDS).

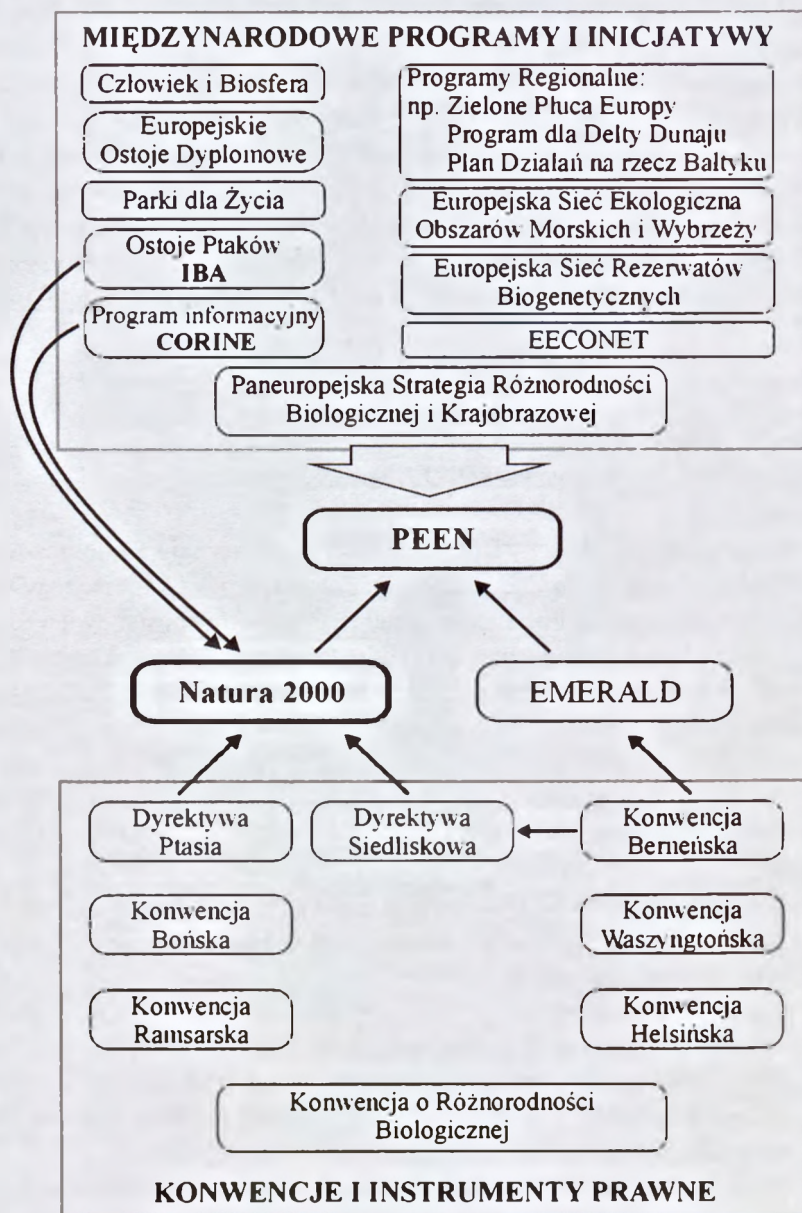
Sieć Natura 2000 jako główny element Paneuropejskiej Sieci Ekologicznej

Paneuropejska Strategia Ochrony Różnorodności Biologicznej i Krajobrazowej (PEBLDS) tworzy ramy dla działań na rzecz ochrony przyrody i krajobrazu w Europie oraz ma wspomagać wdrażanie, na gruncie europejskim, postanowień Konwencji o różnorodności biologicznej. *Strategia* wyznacza 20-letni okres, w którym w całej Europie powinno nastąpić znaczące zredukowanie obecnych zagrożeń dla różnorodności biologicznej i krajobrazowej, wprowadzenie ujednoliconego systemu jej ochrony oraz zrównoważonego użytkowania, zwiększenie ekologicznej spójności Europy oraz pełne zaangażowanie społeczeństw w ochronę różnorodności biologicznej i krajobrazowej. Cele *Strategii* zostały sformułowane następująco:

- ochrona i odtwarzanie kluczowych ekosystemów, siedlisk, gatunków i cech krajobrazu poprzez utworzenie i efektywne zarządzanie Paneuropejską Siecią Ekologiczną (PEEN);
- zapewnienie zgodnego z zasadami zrównoważonego rozwoju gospodarowania różnorodnością biologiczną i krajobrazową Europy;
- zintegrowanie celów ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej i krajobrazowej oraz polityki gospodarczej w odpowiednich sektorach;
- prowadzenie szerokiej kampanii informacyjnej dla pogłębienia znajomości zagadnień związanych z różnorodnością biologiczną i krajobrazową.

---

⁹ Por. rozdział Gromadzka J., Gromadzki M. – *Dlaczego w systemie Natura 2000 ptaki potraktowano osobno?*

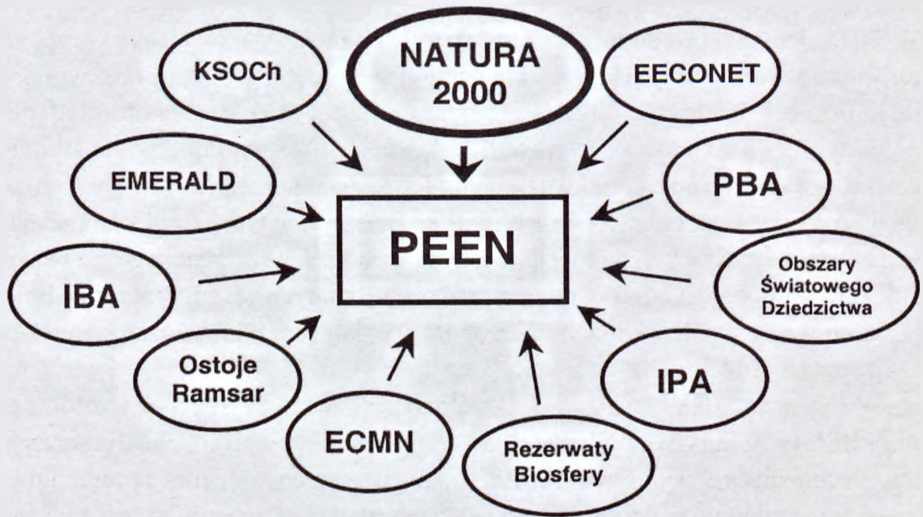
Ryc. 2. Najważniejsze międzynarodowe konwencje i inicjatywy w europejskiej ochronie przyrody.

Dla realizacji planowanych zamierzeń *Strategia* przewiduje różnorodne instrumenty prawno-organizacyjne. Jednym z nich jest utworzenie wspomnianej Paneuropejskiej Sieci Ekologicznej (PEEN). Sieć ta ma stworzyć wspólne ramy dla integracji działań krajowych i międzynarodowych, nastawionych na ochronę różnorodności biologicznej i krajobrazowej Europy, w obrębie i poza istniejącymi formami prawnej ochrony. PEEN ma stanowić spójny system obszarów ważnych dla zachowania i ochrony ekosystemów oraz gatunków o znaczeniu europejskim. W skład sieci mają wchodzić obszary węzłowe (korowe), spajające je korytarze ekologiczne (ułatwiający rozprzestrzenianie się i migracje gatunków oraz wymianę informacji genetycznej między obszarami węzłowymi), strefy buforowe (dla ochrony sieci od wpływów zewnętrznych), a także obszary, które po renaturalizacji mogą stać się obszarami węzłowymi lub korytarzami, a już obecnie poprawiają spójność sieci (van Opstal 1999). Idea Paneuropejskiej Sieci Ekologicznej jest w wielu aspektach rozwinięciem działań w ramach wspomnianego już wcześniej programu EECONET. Efektem prac prowadzonych w tym programie było przygotowanie w kilku krajach, m.in. w Polsce, koncepcji krajowych sieci ekologicznych i strategii ich wdrażania (Liro 1996, Liro 1998).

W *Paneuropejskiej Strategii* podkreślono, że Paneuropejska Sieć Ekologiczna (PEEN) powinna być budowana na istniejących inicjatywach, instrumentach i porozumieniach, z wykorzystaniem wyników wszelkich projektów i programów, zwłaszcza krajowych sieci ekologicznych, pozwalających zidentyfikować biocentra, korytarze ekologiczne i obszary nadające się do potencjalnego odtworzenia jako te elementy (ryc. 3). Decydujące znaczenie dla realizacji podstawowej struktury PEEN mają dwie inicjatywy: Natura 2000 i Emerald. Założenia obu sieci są podobne; obie wprowadzają system ochrony rodzajów siedlisk reprezentatywnych dla regionów biogeograficznych, co jest nowością w dotychczasowej ochronie przyrody na naszym kontynencie. Emerald jest siecią ogólnoeuropejską, realizowaną w oparciu o Konwencję Berneńską (Dyduch-Falniowska i in. 2002). Natura 2000 natomiast ograniczona jest do terytorium UE i tworzona w oparciu o Dyrektywę Siedliskową (która z kolei jest narzędziem realizacji Konwencji Berneńskiej w krajach UE) i Dyrektywę Ptasią. Naturę 2000 można więc traktować jako fragment sieci Emerald, ale fragment o szczególnym znaczeniu. Dyrektywy unijne są bowiem tzw. „twardym” prawem. Tworzenie sieci Natura 2000 stanowi więc obwarowany określonymi sankcjami **obowiązek** krajów członkowskich. Sieć Natura 2000 **musi być wdrożona**, co ją odróżnia od inicjatyw opartych na prawie „miękkim” (np. wspomniany Emerald), jakim są międzynarodowe konwencje. Artykuły konwencji mają charakter zaleceń i sugestii, nie narzucają konkretnych, obowiązkowych, opatrzonych terminami i sankcjami rozwiązań. Tworzą jedynie ramy i wyznaczają kierunki dla działań bardziej szczegółowych. Ratyfikując

konwencje, państwa zobowiązują się do wprowadzania w życie ich zaleceń, ale nie są z tego rozliczane pod groźbą kary. Silne umocowanie prawne sieci Natura 2000 pozwala mieć nadzieję, że będzie to sieć dobrze funkcjonująca, podobnie jak krajowe systemy obszarów chronionych i stąd jej szczególne miejsce w strukturze PEEN.

Ryc. 3. Natura 2000 jako główny element Paneuropejskiej Sieci Ekologicznej (PEEN). KSOCh = Krajowy System Obszarów Chronionych, IBA = Important Bird Areas, IPA = Important Plant Areas, ECMN = European Coastal and Marine Network, PBA = Prime Butterfly Areas.

Jednym z pierwszych efektów działań podjętych w zakresie budowy Paneuropejskiej Sieci Ekologicznej jest opracowanie indykatywnej mapy PEEN dla krajów Europy Centralnej i Wschodniej (Bouwma i in. 2002, Klijn i in. 2003). Przygotowana według specjalnie w tym celu opracowanej metodologii (Reijnen i in. 2002), zawiera ona obszary szczególnie cenne pod względem przyrodniczym w tym regionie Europy wraz z łączącymi je korytarzami ekologicznymi. Na konferencji, która odbyła się niedawno w Kijowie¹⁰ doszło do podpisania rezolucji, w której podjęto decyzję, że do 2008 r. wszystkie obszary korowe PEEN będą odpowiednio zabezpieczone, a Paneuropejska Sieć Ekologiczna nakreśli

¹⁰ 5th Ministerial Conference „Environment for Europe” – Kyiv, 21-23 May.

wskazania dla krajowej, regionalnej i międzynarodowej polityki w zakresie użytkowania ziemi i planowania, jak również dla działań odnośnych sektorów gospodarczych i finansowych. Natura 2000 będzie jednym z głównych narzędzi tego procesu, który w efekcie pozwoli zachować różnorodność biologiczną naszego kontynentu.

Piśmiennictwo

- Baranowski M., Andrzejewska M., Dyduch-Falniowska A., Górski M., Makomaska-Juchiewicz M., Mróz W., Perzanowska J., Solon J., Tworek S., Żylicz T. 2001. Koncepcja sieci Natura 2000 w Polsce. Raport końcowy projektu PL 9608.01.04. IOP PAN Kraków, GRID Warszawa. Msc.
- Bouwma I.M., Jongman R.H.G., Butovsky R.O. (eds.) 2002. The Indicative Map of Pan-European Ecological Network. ECNC, Tilburg, The Netherlands/Budapest Hungary.
- Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979 on the Conservation of Wild Birds. Official Journal of the European Communities.
- Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the Conservation of Natural Habitats and of Wild Fauna and Flora. Official Journal of the European Communities.
- Dyduch-Falniowska A., Tworek S., Makomaska-Juchiewicz M., Perzanowska J., Cierlik G., Mróz W. 2002. Sieć Emerald w Polsce. *Chrońmy Przyrodę Ojczyznę* 58 (4): 60-70.
- Klijn J.A., van Opstal A.J.F.M., Bouwma I.M. 2003. The Indicative Map of Pan-European Ecological Network. ECNC, Tilburg, The Netherlands/Budapest Hungary.
- Liro A. (red.) 1996. Koncepcja krajowej sieci ekologicznej ECONET-PL. IUCN-Poland, Warszawa.
- Liro A. (red.) 1998. Strategia wdrażania krajowej sieci ekologicznej ECONET-Polska. IUCN-Poland, Warszawa.
- Liro A., Dyduch-Falniowska M., Makomaska-Juchiewicz M. 2002. Natura 2000. Europejska sieć ekologiczna. Wyd. 2 (uzup.). Ministerstwo Ochrony Środowiska. NFOŚ, Warszawa.
- Reijnen R., Klijn J.A., Jongman R.H.G., Remm K., Múcher C.A., Dyduch-Falniowska A. 2002. Methodology to prepare the Indicative Map of the Pan-European Ecological Network. In: Bouwma I.M., Jongman R.H.G., Butovsky R.O. (eds.) The Indicative Map of Pan-European Ecological Network. ECNC, Tilburg, The Netherlands/Budapest Hungary.
- van Opstal A.J.F.M. 1999. The Architecture of the Pan European Ecological Network: Suggestions for Concept and Criteria. Wageningen, NL. ICN. Rapport IKC Natuurbeheer nr. 37.